

Szerkesztette
Jakab Albert Zsolt • Vajda András

MÚZEUM
• ÖRÖKSÉG •
KOMMUNIKÁCIÓ

MÚZEUM – ÖRÖKSÉG – KOMMUNIKÁCIÓ

Szerkesztette:
Jakab Albert Zsolt – Vajda András

Kriza János Néprajzi Társaság
Kolozsvár
2023

Lektorálta:

dr. habil. Kemecei Lajos néprajzkutató, főigazgató (Néprajzi Múzeum, Budapest)

dr. Tötszegi Tekla néprajzkutató, aligazgató (Erdélyi Néprajzi Múzeum, Kolozsvár)

Támogatta:

© Szerzők

© Kriza János Néprajzi Társaság

Borítóterv: Szentes Zágon – IDEA PLUS, Kolozsvár

Számítógépes tördelés: Tipotéka

Nyomdai előkészítés, nyomtatás, kötés: F&F International

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Múzeum – örökség – kommunikáció / szerkesztette: Jakab Albert Zsolt,

Vajda András. - Cluj-Napoca : „Kriza János” Néprajzi Társaság, 2023

Conține bibliografie

ISBN 978-606-9015-38-4

I. Jakab, Albert Zsolt (ed.)

II. Vajda, András (ed.)

069

Jakab Albert Zsolt – Vajda András

Múzeum–univerzum. Közelítések

A tanulmánykötetben szereplő három fogalom egymás mellé rendelését a közöttük fellelhető szoros és sokrétű relációk szakadatlan (újra)képződése indokolja. Az örökség, a múzeum és a kommunikáció egyaránt meghatározó szerepet játszik a kortárs társadalmak mindennapjaiban – a nemzetközi, a nemzeti, a regionális és a helyi szinten egyaránt – a társadalmi objektumok és jelentések létrehozásától és közvetítésétől kezdődően az identitásépítésen (identitástermelésen) át a gazdasági és kulturális erőforrástermelésig, az élménytermelésig, a szabadidő szervezéséig, és a sor itt tetszőlegesen folytatható. Ugyanakkor – éppen társadalomépítés folyamatában rájuk ruházott sokrétű szerepeknek köszönhetően – közös bennük, az is, hogy mindhárom bolyhos fogalom, a különböző alkalmazási és értelmezési helyzeteket tekintve és a különböző elemzési szintekre lokalizálva interpretációs különbségek és ellentmondások is felsejlenek (vö. Sonkoly 2016: 11). És bár mindhárom fogalom elég képlékeny ahhoz, hogy többféle módon értelmezzük őket, nemzetközi szinten egységes örökség- és múzeumkoncepcióról, valamint a kommunikáció mibenlétének (főleg ami az örökség és a múzeum területét érinti) egységes megközelítéséről aligha beszélhetünk.

Ha nagyon leegyszerűsítve akarjuk a három fogalom között fennálló relációt megragadni, akkor azt mondhatjuk, hogy amíg az egyik oldalon az örökség természetéből adódóan múzeumba kívánczik, addig a másikon a múzeumra az jellemző, hogy mindent, ami a múzeum falain belülre kerül képes örökséggé alakítani, ilyenként felmutatni. Miközben mindkét eljárás – a muzealizáció és az örökségesítés egyaránt – a kommunikációban válik hozzáférhetővé.

A minden örökség pillanata

François Hartog úgy fogalmaz hogy „ma a »minden örökség« pillanatát éljük: minden örökség, vagy legalábbis alkalmas arra, hogy azzá váljék” (Hartog 2000: 16). Az örökség eme mindenütt és sokféle formában való megjelenésére és jelenvalóságára való utalás nemcsak azt jelzi, hogy megsokasodtak a különböző örökségformák, hanem arra is rávilágít, hogy átláthatatlanul bonyolulttá vált az a társadalmi és kulturális valóság, melyre az örökség fogalma utal, a tudományos gondolkodás keretein kívül is megszorodtak az örökségszövegek. „A kulturális örökséghez sorolható fogalmak és megközelítések – írja Sonkoly Gábor – egyre nyilvánvalóbban

hatolnak be a társadalmi, politikai vagy akár a közgazdasági diskurzusokba.” (Sonkoly 2016: 13.)

„Az örökség – írja David Lowenthal – egyszer csak mindenütt megjelent: ott van a hírekben, az üzletekben, egyszóval mindenben a galaxistól a génekig. A nemzet tudat és az idegenforgalom számára egyaránt nélkülözhetetlenné vált. Ha kimegyünk az utcára, és pár lépést teszünk, máris egy örökségi helyszínen találjuk magunkat. Jóformán minden hagyaték buzgó ápolókra talál.” (Lowenthal 2004: 55.) Minden, ami emlékezetben akar maradni és minden, ami valamit emlékezetben tart valamilyen tekintetben az örökség(ipar) részét képezi. Az örökségtermelés motorja a múlttal való foglalkozás megélniük és demokratizálódása: a helyi közösség, miközben megalkotja a múltat, annak maradványaiban magára ismer. Ez teszi lehetővé az ember valahová tartozás-érzésének fenntartását, hiszen – mint David Lowenthal mondja – az örökség élteni a közösséget, a ma embere elvont eszméket az örökség nyelvén képes kifejezni, életbe tartani, megélni és továbbadni (Lowenthal 1996, idézi Husz 2006). „*Tulajdonképpen* – írja Husz Mária – az »örökség« a »múlt« kortárs használata, mely magában foglalja annak magyarázatát és reprezentálását. (Husz 2006: 64.) Az örökség „nosztalgikus múltkultusz”-t jelent, „mely nem megérteni kívánja a múltat, hanem össze akar vele nőni” (Sonkoly 2016: 11).

Az örökség eme mindenütt és sokféle formában való megjelenése és jelenvalósága nemcsak arra utal, hogy átláthatatlanul megsokasodtak a különböző örökségformák és örökségdiskurzusok, hanem arra is, hogy az örökség egyre inkább leváltja kultúra fogalmát, annak helyébe kíván lépni (Tschofen 2012: 29, Sonkoly 2016: 19). Több szerző az örökséget egyenesen metakultúraként határozza meg (Kirshenblatt-Gimblett 2004, Tauschek 2011), melyet a globalizált világ kulturális formájaként lehet felfogni.¹

Ha egyet hátra lépünk és a fogalom és az általa leírt mentalitások és gyakorlatok születésének körülményeire irányítjuk a figyelmünket, látható, hogy az örökség terminusa Európában az 1960-as évektől kezdődően jelenik meg a szakirodalomban és a közgondolkodásban és rövid időn belül nagy népszerűsége tesz szert, az épített és a természeti mellett a kulturális javak meghatározására is kiterjedt, sőt külön kutatási irányzatot (*heritage studies*) indított el (Keszeg 2014: 12–13). Keszeg Vilmos

1 Anélkül, hogy a témát részletesebb kifejtenénk, itt kell megjegyeznünk, hogy az örökség mibenlétével és szerepével foglalkozó szakirodalomban négy fő csapást lehet azonosítani. A kutatások egyik része a használat felől közelít és az örökség mibenlétére, illetve társadalmi kereteire kérdez rá. Másik része a normatív szabályozás felől közelít és azt vizsgálja, hogy az örökséggé nyilvánításnak, az örökség megőrzésének, közvetítésének és használatának milyen nemzeteken átívelő, vagy ellenkezőleg: nemzetspecifikus szabályozásai vannak. Ezek hogyan hatnak vissza az örökségre, az örökség-hordozókra és az örökség használatára. Ki(k) az örökség tulajdonosa(i), és milyen intézmények működtetik, illetve felügyelik használatát. Milyen viszony van a normatív szabályozás és a mindennapi gyakorlat között (lásd Aronsson–Gradén 2013; Bendix–Eggert–Peselmann eds. 2012; Smith 2004, 2006; Smith–Akagawa eds. 2009; Therond–Trigona 2008). A harmadik az örökség(képzés) és a gazdaság viszonyára, ezen belül is elsősorban az örökségnek a turizmusiparban betöltött szerepére fókuszál (Dawson 2005, Lyth 2006, Rowan–Baram eds. 2004, Thompson Hajdik 2009). A negyedik pedig a modern technológia és az örökség termelésének (patrimonizáció), megjelenítésének (*visualization*) tudományos kutatásának és mindennapi használatának (lásd turizmus) viszonyát boncolgatja (Falser–Juneja eds. 2013, Ioannides–Quak eds. 2014).

szerint a fogalom megjelenése és gyors – Európa határain is átlépő – elterjedése szemléletbeli fordulatot jelez a nyugati társadalomban, ahol ekkor tudatosodott az, hogy a kultúrának (a nagy- és kishagyománynak) arra a részére, amely különböző okok miatt kikerül a mindennapi használatból és emiatt fennmaradása és továbbadása veszélybe került, vigyázni kell, biztonságba kell helyezni, muzealizálni kell. Ilyen értelemben az örökség terminus elsősorban „jogi fogalom, azt hangsúlyozza, hogy az utókornak jogában áll hozzájutni mindahhoz, amit az elődök felhalmoztak, kidolgoztak, s ami a mindennapi használatból kikerült. Az örökségnek a megőrzését, és a hozzáférést törvénynek kell garantálnia” (Keszeg 2015).² A törvény által biztosított eme megőrzés és hozzáférés biztosítása szempontjából a múzeumokra kiemelt szerep hárul. Az örökség használatának (és fogyasztásának) jellemző kontextusát ugyanis leginkább a múzeum és ezzel összefüggésben a turizmus képezi.

Ezzel függ össze az, hogy az örökségképzés mindig magába foglal egy helyreállítási folyamatot is. A hagyomány helyreállítása annyit jelent, hogy a hatalom, miközben megerősíti a hagyományhasználat eredeti szándékát, a maga hasznára fordítja azt (Hartog 2006: 156). Az örökség-gépezetek a helyi hagyományból nemzetit csinálnak, ugyanakkor miközben felértékeli a helyit, a különbözőséget, egyben versenyhelyzetet is teremt közöttük (lásd Sonkoly 2000).

Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy ahogy az örökségtermelés és az örökség-használat jogi keretei egyre bonyolultabbá válnak, és társadalom egyre szélesebb rétegeit vonják be az örökség védelmére és fenntartható használatát érintő munkába, úgy egyre több örökségtípus jelenik meg, és egyre tagoltabbá válnak az örökség létrehozásának, őrzésének, megjelenítésének, illetve a használat formái, szintjei és színterei is.

A minden múzeum pillanata

Számtalanok a világ múzeumai és számtalanok a múzeumalapítás és -látogatás mögött meghúzódó szándékok is. Minden (helyi) közösség létrehozza a maga múzeumát, minden téma bemutatásra érdemesnek tartja magát, helyet keres magának a múzeumban.³ A hatalom és a társadalom tagjai, a látogatók egyaránt sokféle módon viszonyulnak a múzeumokhoz és ebben a sokféleségben egyre nehezebb rendet teremteni. Ahány szándék, annyi megközelítés/megvalósulás és történet rajzolódik ki. Ahány intenció, annyi definíció. Ami mégis, már első ránézésre is kiolvasható ebből a tobzódásból: a múzeum nélkülözhetetlen a kortárs társadalom számára, a látogatói és a hatalmi oldalon egyaránt.

2 Gagyi József szintén hasonló megközelítést alkalmaz, amikor a népi joggyakorlatból vezeti le az örökség fogalmát, ahol az „öröklés központi mozzanata volt az örökség átruházása” (Gagyi 2008: 25).

3 Ezt a múzeum-konceptiót, mely elsősorban olyan témák iránt érzékeny, mely elsősorban egy helyi közösséget, egy kisebb csoportot szolgál és csak másodsorban a nemzetet vagy az idegen látogatót, a román szakirodalom a „niche múzeum” (*muzeul nișă*) múzeum fogalmával jelöli (lásd Iacob 2020).

A múzeumok hosszú történetének⁴ felületes áttekintése során is több fordulatot azonosíthatunk, melyek többek között a múzeum mibenlétét firtató meghatározások folyamatos megújulásában érhető tetten. Ezek a múzeum meghatározására irányuló megújuló kísérletek azt jelzik, hogy a múzeum ezer szállal kötődik az őt létrehozó, fenntartó és használó társadalomhoz, mélyen beágyazódik a társadalomépítő kommunikáció különböző folyamataiba.

A 20. század második felében a múzeumi szakág sokat fejlődött nemcsak a tudományos, hanem jogi és adminisztratív szempontból egyaránt. A folyamat során a múzeum önálló és komplex kulturális ágazattá nőtte ki magát, melynek társadalmi hatása egyre jelentősebbé vált a múzeum és gyűjteményei egyre nagyobb társadalmi és gazdasági jelentőségre tettek szert, „kulturális erőforrásokká” váltak. (Vasile 2022: 10). A 21. században pedig tovább folytatódott a múzeumok felemelkedése, egyre változatosabbá váltak, ahogy a bemutatott területek köre is folyamatosan bővült a múzeumok azon igyekezetének köszönhetően, hogy minduntalan valami különlegest, eredendően újat alkossanak és mutassanak be, mely vonzza a közönséget, mely maga is egyre színesebbé válik (Vasile 2022: 47).

A nyugati társadalmakban a társadalmi átalakulás gyorsuló ritmusa a múzeumokat szerepük újragondolására készteti, a Múzeumok Nemzetközi Tanácsa (ICOM – International Council of Museums) 2017-ben Párizsban megrendezett konferenciáját követően kiadott dokumentumban a tagok a már a meglévő, hagyományos célok megerősítése mellett a társadalmi aktivizmust felvállalását jelölték meg a múzeum aktuális feladataként (lásd Vasile 2022: 50). Majd hosszas és helyenként hangos szakmai vitákat követően a 2022-es prágai közgyűlésen ötszáz múzeum képviselője által, 92%-os támogatottsággal új múzeumdefiníció került elfogadásra. Ennek értelmében „a múzeum a társadalom szolgálatában álló, nem profitorientált, állandó intézmény, amely kutatja, gyűjti, megőrzi, értelmezi és kiállítja a tárgyi és szellemi örökséget. A múzeum a nyilvánosság számára nyitott, hozzáférhető és befogadó, elősegíti a sokszínűséget és a fenntarthatóságot. Etikusan, szakszerűen és a közösségek részvételével működik és kommunikál, változatos tapasztalatot nyújtva az oktatás, a szórakozás, a reflektív gondolkodás és a tudásmegosztás terén.” (Idézi Berényi 2022.)⁵

Az, hogy időről időre megújul⁶ a múzeumdefiníció és az, hogy ehhez kapcsolódóan újabb és újabb lendületet kapnak a különböző nemzetközi fórumokon a mú-

---

4 A múzeumok történetével foglalkozó munkák hagyományosan az elmúlt kétszázötven év történetei-re koncentrálnak, de minduntalan utalás történik az arra is, hogy már az antikvitásban is fellelhetők olyan létesítmények, melyeket a múzeumok előzményeinek – protomúzeumoknak – tekinthetünk.

5 Az új múzeumdefiníció és a mögötte meghúzódó szándékok elemzését, valamint az új definícióhoz vezető hosszabb folyamat bemutatását szintén Berényi Marianna végezte el. A szerző felhívja a figyelmet arra, hogy az újonnan megszületett definíció miközben megerősíti a múzeum klasszikus funkcióit, reflektál az elmúlt években lezajlott átalakulások, szakmai viták és diskurzusok eredményeire, hangsúlyozza a múzeum társadalmi felelősségvállalásának és a részvételiség fontosságát is (lásd Berényi 2022).

6 Az első, 1945-ben elfogadott definíció megalkotásától számolva a fentebb idézett 2022-es múzeumdefiníció a kilencedik a sorban (Berényi 2022).

zeum mibenlétével és feladataival kapcsolatos szakmai viták, jelzi, hogy a múzeum élő közeg, mely folyamatos mozgásban van és a társadalom szempontjából releváns feladatokat lát el, szükségleteket elégít ki (Vasile 2022: 10). Egyre komplexebb az a munka melyet a múzeumoknak és a múzeumban dolgozó szakembereknek nap mint nap el kell látnia.

Emellett nem téveszthető szem elől, hogy a múzeum nem csupán korszakonként, de társadalmanként, sőt közösségenként is más és más feladatokat hivatott ellátni, s mint ilyen az új meghatározás(ok) nem írja(k) maradéktalanul felül a régi szerepeket, gyakorlatokat és beidegződéseket. A nagy múzeumi központoktól távolabb eső térségekben a múzeum korábbi funkciói továbbra is érvényben maradnak, az nagy múzeumok által gerjesztett impulzusok a centrumból a periféria fel haladva sok esetben ellentmondásos vagy felemásra sikeredett megoldásokat szülnék, melyek a múzeumi gyakorlat terén csupán apróbb hangsúlyeltolódásokat eredményeznek, de nem hoznak radikális elmozdulást.

Az újonnan elfogadott múzeumdefiníció mégis jelzi, hogy a nemzetközi múzeumi gyakorlat új fordulóponthoz ért, mely maga után vonja a múzeumok mibenlétére, társadalomban betöltött szerepére, a gyűjtésre, tárolásra és bemutatásra, illetve a múzeumi kommunikációra irányuló kutatások megújulását is és ez a különböző, a nagy centrumoktól távolabb eső térségek, így a magyarországi és romániai (erdélyi) múzeumait is önmaguk és társadalomban betöltött szerepük újragondolására sarkallja. Az új utak keresése mellett a korábbi tapasztalatok összegzése egyaránt sürgető és elengedhetetlen feladata a múzeumokkal különböző szempontok szerint foglalkozó, különböző tudományterületekről érkező kutatóknak.

A magunk részéről úgy gondoljuk, hogy hiba lenne az egyik vagy másik múzeumi gyakorlatot vagy álláspontot a többinél előrébb valónak, jobbnak, igazabbnak kikiáltani, éppen ezért – a teljességre való törekvés legkisebb szándéka nélkül – néhány olyan múzeumkoncepció és megközelítés felvillantását adjuk, melyekről úgy gondoljuk, hogy – amellett, hogy egyen egyenként is releváns szempontokat nyújtanak a múzeumokról való gondolkodáshoz – egymás mellé rendezve árnyalni és érzékeltetni tudják, hogy milyen sokrétűek és sokfélék azok a kihívások, mellyel a magyar (magyarországi és erdélyi) múzeumok és a múzeumokban dolgozók a közeljövőben meg kell birkózzanak.

A múzeumok talán még soha nem foglaltak el ennyire kiemelt helyet a társadalom életében, mint ma. A múzeumok valódi történetgyárak, elmondják, hogy kik vagyunk, honnan jöttünk és hová tartunk. Milyen tapasztalatokra tettünk szert a múltban és ezek hogyan hatnak a ma tapasztalataink alakulására, arra ahogyan ma látjuk a világot és ahogyan elképzeljük a jövőt. A múzeumok ott vannak mindenütt, a nagyvárosi és vidéki terekben, valamint az online térben, a számítógépünk és a telefonunk képernyőjén egyaránt. „A múzeum – írja Ébly Gábor – hatalom [...] meghatározó és sokrétű társadalmi befolyásra tett szert. Tudományos központ, idegenforgalmi tényező, a közösségi identitás artikulálója a nemzetitől a kisebbségig számos szinten. Erejének kulcsa, hogy a modern kor a múzeumot a tárgyak ítélőszékének pozíciójába helyezte. Itt dől el, hogy a természet és a kultúra adott képződménye

mulandó marad-e, avagy örökkévalóságot nyer a gyűjteménybe emelés révén, majd a kiállítás kontextusában határozzák meg jelentésrétegeinek rendjét, viszonyát más tételekhez. [...] A múzeum felülírja gondolatainkat a világunkról. A múzeum tükör, de csak látszólag adja vissza objektíven azt, ami minket és környezetünket alkot; valójában a fenntartója és az általa alkalmazott szakemberek olvasatát sugallja a látogató felé a világról. E kettős motiváció készlet államokat, önkormányzatokat, magánosokat és más szereplőket arra, hogy minden eddigi már tetőzni vélt múzeumi boomon túl újabb fejlesztésekbe fogjanak: ez az intézmény nagyon széles közönséget képes megszólítani, másrészt az eredeti tárgyak és a színpadi rendezés kombinációja az üzenetek igen hatásos indoktrinációját teszi lehetővé.” (Ébli 2016: 7.)

A múzeum ekként legitimitációt biztosít a hatalom és a hatalom által preferált ideológiák számára. Ezért egy múzeum alapításának, bezárásának, átnevezésének mindig politikai tétje van. A politikum mindig is érdeklődéssel figyelt a múzeumokra, a mindenkori hatalom igyekszik ellenőrzés alatt tartani, kisajátítani a múzeumot és a múzeumok által az örökséget és a róla való gondolkodást a maga ideológiai elképzeléseinek rendelve alá.

Mindezzel együtt az tapasztalható a kortárs múzeumok esetében, hogy elmozdulás történt az anyagságtól a gondolatiság irányába, a kiállítások a tárgyak mellett, sokszor azok helyett⁷ a gyűjteményekben található tárgyakban megőrződött vagy a kiállítás gesztusa által generált jelentéseket, episztemológiai és etikai problémák bemutatására helyeződik a hangsúly. György Péter a múzeum és örökség kapcsolatát elemezve arra a megállapításra jut, hogy a kultúra kooperatív megközelítését hangsúlyozó elméleti fordulatnak köszönhetően a múzeumok nagy gyűjtő korszaka lezárult. A múzeumok ugyan ma is gyűjtik és tárolják a tárgyakat, de a hangsúly már a felhasználáson van. A szerző úgy látja, hogy a 19. században uralkodó normatív múzeum helyére „a materiális kultúra gyűjteményei túllépő hibrid intézmény” – Eliean Hooper-Greenhill kifejezésével élve – a *post-museum* lépett, „mely már nem annyira a tárgyak gyűjtésével, mint inkább interpretálásával foglalkozik, s amely intézmény nem pusztán egy épület, illetve az abban kiállított dokumentumokat bemutató semleges tér, hanem párbeszéd, események, kiállítások, előadások, közösségépítő rendezvények láncolata” (György 2005: 4). A múzeum ebben az értelemben olyan örökséggyár, amely egyszerre őriz és termeli a múltat, amely kiemelt szerepet játszik az őt létrehozó és fenntartó társadalom és a látogató identitásának megszerkesztésében és megjelenítésében. Az azonban ahogyan a múzeum az örökséget megjeleníti leginkább a palimpszesztre emlékeztet, a tárgyak révén őrzött múlt és annak jelentésrétegei soha nincsenek jelen teljes mértékben, mindig csak felsejlenek, a háttérét adják a jelennek és a jelen értelmezéseinek. Ahogy a jelen

---

7 A múzeumok számos olyan tárgyat őriznek, melyekhez, jogtalanul atrocitások nyomán jutottak hozzá, vagy amelyek olyan szempontok szerint kerültek a gyűjteményekbe és képezték kiállítások tárgyát, melyek mára már sok szempontból problémássá váltak. A szakirodalom ezt a fajta örökséget a problémás örökség kategóriájába sorolja. Ennek elemzését lásd Bakos Áron és Wilhelm Gábor jelen kötetben közzétett tanulmányában.

elemei és problémái is folyamatosan a tárgyi örökség és az általa hordozott múltbeli jelentések háttéréként szolgálnak.

A múzeumok kulturális élményközpontok és kulturális élménygyárak (lásd Ébli 2016), ahol a kiállított tárgyak mellett a tárgyak, de főleg a hozzájuk rendelt (belsőként létrehozott) látványok és a hozzájuk rendelt történetek fontos szerepet játszanak. A múzeumok – főleg a nagy centrumokban található, nemzetközi anyagot felvonultató változataik – ma mind arra törekednek, hogy valóságos „kulturális slágerekké” váljanak (Vasile 2022: 47). A múzeum fontos szerepet kap a városok revitalizálásában, a turizmus fellendítésében és a kapcsolódó szolgáltatások serkentésében. Ebből adódóan pedig folyamatos gondként jelenik meg a látogatószámok növelésére irányuló tevékenységek és szolgáltatások létrehozása (Vasile 2022: 47).

A múzeum olyan szabadidőközpont, mely az élményszolgáltatás és -gyártás mellett a társadalom számára egyre nagyobb mennyiségben rendelkezésre álló szabadidő elköltésének, illetve a eltöltésének színteréül és keretéül szolgál, ahol a múzeumi alkalmazottak egyre gyakrabban a pedagógusokhoz hasonló szerepben tevékenykednek: szakmai irányítást, de főleg felügyeletet nyújtanak a gyermekek számára különböző, a múzeum keretében szervezett szabadidős tevékenységek végzéséhez.

A múzeum gazdasági szerepe sem elhanyagolható. A múzeum a turizmus és a hozzá kapcsolódó szolgáltatások motorja. A posztmodern múzeum a tömegturizmus célpontjává vált, és mint ilyen a kortárs konsumerizmus ékes példája: célja a mozgás (utazás) ellenőrzése és a vágyak fogyasztói gyakorlattá alakítása (Vasile 2022: 48). Ilyen értelemben a kortárs muzeológiát a szakmai és idegenforgalmi szempontok keveredése jellemzi. (Ébli 2011: 25).⁸ „Az egykori *grand tour* képzete – írja Ebli Gábor – ma is él, csupán könnyített és plurális formában, élménykereső sznobizmussal átítatva. Tömegek érzik úgy, járni kell a Pompidou Központban, elsősorban az »ott jártam« effektként, amelyben a kiállítás járulékos elem. Ezért is kell a kiállítási programot úgy egyensúlyozni, hogy az trendi, új hívószavakat, szigorú tudományosság helyett befogadható kulturális élményt, egyúttal azonban igenis nemzetközileg iránymutató gesztusokat tartalmazzon...” (Ébli 2011: 25).

A múzeum destinációként és élményként hat a tömegturizmusra és fordítva, a tömegturizmus hat a múzeumi gyakorlatra, az újonnan alakuló intézmények a város forgalmas és a turisták számára könnyen megközelíthető részeibe kapnak helyet, nagy népszerűségnek örvendő múzeumok költöznek át/nyitnak új egységeket ezekre a helyszínekre. De átalakulnak a múzeum belső terei, a kiállítások szerkezete, a bemutatás eszköztára is. Az új feltételek mellett „csak a szofisztikált látogatótól várható el, hogy a kulturális transzfer jelenségein medítáljanak. A többség ehelyett pragmatikusan tájékozódik: végigrohan a fő műveken minden szekcióban, a kevésbé divatos vagy látványos korszakokat eleve kihagyva csak a népszerű egysé-

8 A szerző több kortárs képzőművészeti múzeum példáján keresztül szemlélteti ennek megvalósulásait és következményeit.

gekre koncentrálnak és/vagy barangolnak a múzeumban” (Ébli 2011: 27).⁹ A körülmények együtthatása a múzeumi élményt lecsupaszítja: „a befogadó egy állandó áramlásban találja magát, ahol emberek keresik egymást, pelenkázni sietnek, a süti utolsó harapását majszolják, vagy titokban fényképeznek. Fedett köztér, zárt utcai piazza lett a múzeum, s ez nem kedvez a műveknek. [...] Múzeumba jövünk – a múzeum mint felkapott élményközpont, s kevésbé a kiállítások kedvéért.” (Ébli 2011: 70).

A múzeum elidegenít. Paradox módon a múzeum egyszerre, egyazon horizonton belül, de két eltérő módon jeleníti meg az idegenséget és az ismerőst. És miközben az idegent megszelídíti, értelmezi és érthetővé teszi az ismerős, a közeli esetében distanciát termel. Ebből adódóan a múzeum – akárcsak a hatalom – kollektív szinten hozza létre és tartja fenn az elidegenedést, legalábbis abban az értelemben, hogy „a maga szája íze szerint alakítva a kognitív struktúrákat az emberi világon kívül tart embereket” (vö. Csepeli 2015: 19). A múzeum mint a hatalmon lévő társadalmi csoportok ideológiáját megjelenítő intézmény (lásd fentebb), azaz mint a hatalom eszköze hosszú időn keresztül részt vett ebben a folyamatban. A tárgyak összegyűjtése, helyenként önkényes kisajátítása és szelekciója, valamint a kiállítás és a bemutatás gesztusa révén valóban az emberi világon kívül tartott embereket, civilizálatlanoknak, konzervatívoknak stb. bélyegezve bizonyos népeket, társadalmi csoportokat, életmódokat, hitvilágokat, és ez a fajta osztályozás, kirekesztés akarva-akaratlanul ma is sajátja a legtöbb múzeumnak, vagy kurátori gyakorlatnak.

Nem utolsó sorban: a technológia fejlődésének következtében a múzeumokra „digitális sors” vár (Vasile 2022: 50). Ahogy a kulturális örökség ma már leginkább digitális kulturális örökséget jelent, ahol a digitális másolat helyettesíti az eredeti tárgyat (Mester 2014: 204–210), úgy a múzeumok esetében is egyre gyorsuló ütemben zajlik a gyűjtemények és kiállítások digitalizációja, melynek révén a múzeumok egy olyan közönség felé nyitnak, mely a múzeum fizikai környezetén kívül esik (Vasile 2022: 50). Néhány éve a múzeum „távolsági látogatása” még megoldandó feladat volt, ma pedig a mindennapi valóság része. Ugyanakkor – akárcsak az online archívumok esetében (Mester 2014: 216), a falak nélküli múzeum (lásd Vajda 2020, 2021) feladata is a hosszútávú megőrzés helyett a nyilvánossá tétel, a megosztás lesz. És ezzel egyidőben a különböző multimédiás tartalmak és mobilapplikációk használata révén, illetve a különböző VR-technológiákkal való a kísérletezés segíti a múzeumokat abban, hogy a jövőben is megtartsák kiemelt szerepüket a tudásmegosztás és a tudás előmozdítása terén.

A múzeum mibenlétével kapcsolatos rövid és sok tekintetben sarkítva fogalmazó, a lehetőségek között önkényesen szelektáló felvezetésben amellől érveltünk, hogy a múzeum mint intézmény és mint ágazat egyre jelentősebb szerepet tölt be a társadalomban: ennek ellenére, vagy éppen ezzel együtt a múzeum hosszú ideje és tartós bizonytalanságban leledzik az említett szerep megvalósításának formáit, eszköztárát illetően. Ezekhez a kelet-európai környezetben sok esetben egzisztenciális bizonytalanság is társul (Vasile 2022).

---

9 A szerző szerint a fő műre fókuszáló magatartásformának a Mona Lisa az iskolapéldája (Ébli 2011: 28).

A felvázolt definíciók és elméleti közelítések, illetve a múzeumi gyakorlatok sokasága azt látszik sugallani, hogy a múzeum esetében is igaz, amit Raymond Williams a kultúráról ír, miszerint „nem a szó bonyolult, hanem azok a problémák, amelyekre használatának különböző változatai hívják fel a figyelmet” (Williams 2003: 31).

A minden kommunikáció pillanata

A 2022-ben elfogadott új múzeumdefiníció kiemelten foglalkozik a kommunikáció kérdésével, a „frontális ismeretátadásra épülő múzeumi nyelv átalakítására, az offline és online csatornákra épülő, a párbeszédet és együttműködést szolgáló eszközök és módszerek használatára ösztönöz (Berényi 2022).

Nemcsak a múlt, de a jelen, sőt a jövő is a kommunikációban termelődik meg és válik hozzáférhetővé, a kommunikációban jönnek létre azok a reprezentációk jelentések, szimbólumok és értékek, illetve normatívák/hagyományok, melyek a társadalom identitásépítése és szerveződése és működése szempontjából egyaránt elengedhetetlenül fontosak. A kommunikációnak ezt a formáját nevezzük társadalomépítő kommunikációnak, melyben kiemelt szerep hárul a különböző kultúra- és örökségtermelő intézményekre, így a múzeumokra is.

Korunkat az identitások mozaikossága, töredezettsége jellemzi. A globalizáció és a konzumerizmus eredményeként az identitásválságok sokféle formája tör felszínre, nyomás nehezedik a helyi kultúrákra, kompenzációként pedig a helyi identitások újrafogalmazása történik meg. Mivel a mindennapok szintjén nincsenek meg (nem működnek) azok a keretek (ezt nevezhetjük hagyományoknak), melyek a múltat életben tartják, intézményekre van szükség, melyek ezt megteszik.

A múzeumok hosszú időn keresztül a múzsák gyűjtőhelyei és a tudás templomai voltak, mára a múzeum olyan kulturális gépezet mely nemcsak összegyűjti, őrzi, közvetíti az emberiség szellemi örökségét, de egyben olyan bemutató-értelmező gépezet is, mely maga termeli a kultúrát. Mint az örökség megőrzésének és megjelenítésének egyik, ha nem a legfontosabb intézménye, az 'én' és a 'mi', valamint és a 'másik' találkozási pontja (Fejős 2000: 241), a társadalmi és a társadalomépítő kommunikáció fontosságát, a kultúrák közvetítés és a kultúrák/korok közötti kommunikáció közege.

A múzeum kommunikáció! Olyan nyilvánosságot termelő tér és szerkezet, ahol társadalmi kommunikáció zajlik, és ahol az interpretációk jönnek létre és a jelentések termelődnek. Ahogy Frazon Zsófia írja: „a múzeumok a társadalmi kommunikáció intézményei, és mint ilyenek a rendelkezésükre álló tárgyakból és forrásokból elképzeléseket, narratívákat, jelentéseket, interpretációkat állítanak elő, vagy generálnak. A múzeum a kiállításával elmondja, hogy – szerinte – mi fontos, mi értékes, mi nagyra becsülendő, továbbá, hogy mi nemzeti, regionális, mi autentikus. A múzeum a tudományról, a társadalomról, a politikáról és a gazdaságról kialakított kommunikáció és vita fóruma.” (Frazon 2003: 230.)

A minden örökség pillanata (lásd fentebb) egyben a mindenki turista pillanatát is jelenti. A múzeumok és a kommunikáció szerepe ebben az összefüggésben nemcsak felértékelődik, hanem kölcsönös egymásra utaltság is kialakul. A múzeum, akárcsak a turizmus, áramlások tere, ahol képzetek, értékek, szimbolikus javak és jelentések áramolnak (vö. Fejős 2000: 241). A múzeum közvetítő közeg és felület, a társadalomépítő kommunikáció színtere. Sajátos helyzete és szerepe abból adódik, hogy egyszerre képes beszélni arról a közösségről és kultúráról, mely a múzeumot létrehozta és fenntartja, illetve arról, melynek tárgyi örökségét őrzi (Iacob: 2020: 22), valamint mindazokról (is) aki meglátogatják. A tárgyak és a megőrzésüket legitimáló történetek szorosan összefonódnak, együtt képezik a múlt- és identitástermelés mindig aktuális kereteit.

Mint fentebb többször is említettük, a múzeum a turizmus rendszeréhez ezer szállal kötődik. Olyan megállóhely, csomópont, mely meghatározza a turista és a múlt, illetve a művészetek iránt érzékeny látogató mozgását (Frazon 2003: 228). A múzeum turisztikai termék, bár a múzeumok nem részei közvetlenül az idegenforgalmi iparnak, elválaszthatatlanok tőle.¹⁰

A múzeum „színre vitt örökség”, a néprajzi örökséget nem csak megmutathatóvá, de hozzáférhetővé és eladhatóvá is teszi. A múzeumi kiállítás révén a tárgyi örökséget becsatolja a kulturális gazdaságba, ennek viszont az az ára, hogy a múzeumoknak alkalmazkodniuk kell a turizmus és a szórakoztatóiparra elvárásaihoz, „a könnyebben fogyasztható és közérthető bemutatásmódokat, illetve az ezeket segítő korszerű technikai eszközöket” (Fejős 2000: 245), illetve „a szórakoztatás, a látványosság, a közérthetőség eszközeit” (Fejős 2000: 247) kénytelenek alkalmazni. Közvetítő közegként nem tehetnek mást, mint „egyszerűsítik a valóságot, absztrakt képbe szorítják, mert csak így lehet azt másokkal megismertetni” (Fejős 2000: 245). Ennek az eljárásnak az a következménye, hogy a múzeum nagyon gyakran „a művi, felszínes megjelenítés” eszközévé válik (Fejős 2000: 247).

Éppen ezért fontos a gondolatmenet lezárásaként arra irányítani a figyelmet, hogy a múzeum miközben a kultúrák különbözőségét kutatja és teszi láthatóvá, mindezt azzal a céllal teszi, hogy jobban megértsük a másik kultúrát, hogy párbeszédbe léphessünk vele, és ezáltal a megvalósulhasson a „másik” értékeinek tudatos elsajátítása; a tolerancia helyett (mely a maga ereje tudatában és birtokában csak megtűri a másságot, az idegent) elfogadásra és méltányosságra tanít (vö. Kulcsár-Szabó 2000: 317 – 320).¹¹

---

10 A múzeum és turizmus viszonyának részletes elemzéséhez lásd Fejős 2000.

11 Kulcsár-Szabó Ernő hívja fel a figyelmet a másság elvi fölértékelésében rejlő veszélyekre. Szerinte „a másik megléte még önmagában nem érték, hanem inkább az az *élő készlet*, hogy beszélgetésbe bocsátkozunk vele, s hogy saját igazunk kockára téve kísérreljük meg a kölcsönös megértést” (Kulcsár-Szabó 2000: 319). Ha ezt nem tesszük meg, akkor a másság iránti előzékeny figyelem az „idegen hamis privilegizálásába” fordul át, mely a másság pusztja tényének elismerése mögé bújva végső soron az idegen iránti érdektelenségét próbálja leplezni (Kulcsár-Szabó 2000: 318–319).

A kötetről • A Kriza János Néprajzi Társaság a 2022. október 14-ei vándorkonferenciáján¹² ezeknek a fenti gondolatoknak az ismeretében a múzeum mibenlétével, az örökség (ezen belül is digitális örökség) és a múzeumi munka kapcsolatával, illetve a múzeumi kommunikáció (ezen belül is főleg az online kommunikáció) és a múzeumi digitalizáció kérdéseinek összefüggéseit kívánta körüljárni. A konferencián elsősorban a magyar muzeológiát érintő sürgető feladatokat és kihívásokat kívántuk érinteni.

A konferencia az alábbi témaköröket érintette:

1. A múzeum szerepe a társadalomépítő kommunikációban
2. A múzeum szerepe a múlt és a másik kultúra megértésében és elfogadásában
3. A (társadalmi) valóság reprezentációja a múzeumokban
4. A múzeumok szerepe az örökség- illetve városi turizmus alakulásában
5. A látogatói tekintet
6. Múzeum és örökség viszonya
7. A digitális örökség és múzeumi digitalizáció
8. A virtuális múzeum és az online terekhez kötődő, ott zajló múzeumi gyakorlatok kihívásai
9. Múzeumi kommunikáció online és offline környezetben
10. Az erdélyi/magyarországi muzeológia feladatai és kihívásai a digitalizáció korában

A tanulmánykötet öt nagyobb témakörbe csoportosítva közöl a konferencián elhangzott előadásokból.

Az első tömb a problémafelvetéseké. Lakner Lajos a megváltozó látogatói magatartás, elvárások és a szociokulturális környezet folyamatos módosulásait, illetve az ezekre adott múzeumi válaszokat vizsgálva a történeti kiállítások bemutatási módjainak, eszközeinek elemzésére szűkítette a kutatását. Az elmúlt két évtizedben az élmény- és ismeretszerzés múzeumi intézményei, a múzeumi szakma a radikálisan megváltozó környezet kihívásaival szembesült, olyan elvárásokat és folyamatokat kellett érzékelnie, amelyek megkérdőjelezték mindazt, amit addig a kiállítások céljáról, hatásmechanizmusáról és a bemutatás módjáról gondoltak. A tanulmány éppen azt mutatja be, hogyan formálták át a látogatói tekintetét és az elvárásait a szociokulturális környezet változásai és a digitális kultúra. A szerző szerint a kiállítások esetében ezek a tárgytapasztalás folyamatának, a látogatóval kapcsolatos előfeltevések, az ismeretszerzés, az ismeretközvetítés, a térértelmezés és a tapasztalatok születésének folyamatában végbement változások elemzése mentén válik hozzáférhetővé. A tanulmány arra is reflektál, hogyan reagáltak és milyen válaszokat adtak a múzeumok ezekre a változásokra, mennyiben tekinthetőek működőkép-

¹² A kötettel azonos című konferenciát a Kriza János Néprajzi Társaság, a Sapientia EMTE Marosvásárhelyi Kar Alkalmazott Társadalomtudományok Tanszéke és az Erdélyi Néprajzi Múzeum közösen szervezte. A konferencia szervezőbizottságát Jakab Albert Zsolt, a KJNT elnöke és Vajda András, a Sapientia EMTE docense alkotta, a titkári teendőket Nagy Ákos, a KJNT munkatársa végezte. Támogatók: Bethlen Gábor Alap, Communitas Alapítvány és Magyar Tudományos Akadémia.

nek ezek a válaszok, illetve kikezdek-e – és ha igen, mennyiben – ezek a múzeumok identitását.

A 150 éves Néprajzi Múzeum 2022-ben új, a saját igényei szerint tervezett épületbe költözött. Óriási figyelem kísérte a vállalkozást az épület tervezésétől az átadásáig, és azóta is folyamatosan a sajtófigyelem fókuszában áll. A média és a társadalom ilyen intenzív érdeklődése lehetőséget nyújt arra, hogy a Néprajzi Múzeum ne csak önmagát mint intézményt, hanem a néprajztudományt mint diszciplínát és a néprajzi örökség társadalomépítő szerepét is újrapozícionálja. Berényi Marianna arra vállalkozik, hogy bemutassa, ahogy a múzeum kommunikációja a kortárs muzeológia, valamint múzeum kommunikáció elméleti és módszertani eredményeire alapozva arra tesz kísérletet, hogy a társadalom különböző szegmenseinek igényeit felmérve minél szélesebb körben erősítse meg a diszciplína elismertségét.

2022-ben nyitották meg a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum Erdély-tájégségét. Sári Zsolt a Skanzen jógyakorlatainak a számbavételével mutatja be a gyűjtemények digitalizálási lehetőségeit, illetve a digitalizált tartalmak használhatóságát. Az intézmény kétévtizedes gyakorlata bizonyítja, hogy a digitalizálás számos feladatot segít: állományvédelem; állománygyarapítás; új típusú szolgáltatások; publikálás, felhasználhatóság szélesebb körű hozzáférés; növeli a gyűjteménybe látogatók számát; esélyegyenlőség; közművelődési, oktatási funkció. Továbbá megjelenik benne a kreatív ipari fejlesztések támogatása, az együttműködés és hálózatosodás és a társadalmi hasznosulás, társadalmi szerepvállalás is. Az Erdély-épületegyüttes jó példája annak, ahogy a digitalizált tartalmak megjelennek virtuális és offline kiállításokban, segítik az ismeretátadást.

Tompa-Horváth Iringó a magyarországi oktatásfejlesztés és múzeumi tanulás (a közgyűjtemények és közoktatási intézmények tanulást segítő együttműködése) kapcsán azt elemzi, hogy hogyan látják a pedagógusok a múzeumok szerepét az átalakuló oktatásban. Felmérése szerint az elmúlt évtizedekben pozitív átalakulás zajlott, az oktatási szerep felértékelődésével a múzeumokban jelentős tartalmi és infrastrukturális fejlesztések valósultak meg. Úgy véli, a múzeumi oktatási tartalmak megfelelő kialakításához elengedhetetlen az iskolák és a pedagógusok elvárásainak megismerése, a rendszeres felmérés és az intézmények közötti párbeszéd. A szerző a gyakorló pedagógusoktól származó adatok alapján határozza meg a múzeumok szerepét az átalakuló oktatásban.

Három tanulmány a múzeumi digitalizáció és a digitális múzeum kérdéskörével foglalkozik. Lengyel Emese és Lengyel Zsanett a Covid19-járvány ideje alatti múzeumi digitális megoldásokat elemzi. A digitális eszközök alkalmazása, a virtuális és online kiállítások létrehozása és kommunikációs csatornák lehetőségei alternatívaként jelentek meg a múzeumi gyakorlatokban. A tanulmány a magyarországi gyakorlatok közül az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet (OSZMI) működésére fókuszálva két kiállítást mutat be több szempont alkalmazásával.

Prikler Szilvia Beatrix Szabadtéri Néprajzi Múzeum égisze alatt működő tájház-hálózat digitális kompetenciáit, kommunikációs eljárásait mutatja be. A 2017-ben

alakult Magyarországi Tájházak Központi Igazgatósága a magyar nyelvterület magyar vonatkozású tájházak szakmai segítségét végzi, ebbe az épület állagvédelmének, a gyűjtemény rendszerezése és megfelelő kezelése mellett a kiállítások és a múzeumpedagógia megvalósulásainak szakmai felügyelete is beletartozik. A gyűjtemény nyilvánosságának, az ismeretátadásnak, a digitális kompetenciáknak és kommunikációnak jó tájházi gyakorlatait is bemutatja a szerző.

Bálizs Beáta Janus Pannonius Múzeum Néprajzi Osztályának közösségi médiában való jelenlétét, Facebook-bejegyzéseit elemzi. A posztok eléréseinek száma, az olvasóközönség mérete és érdeklődése változó képet mutat. A tanulmány azt mutatja be, ahogy a néprajzi és történeti jellegű bejegyzések aktív és kísérletező volta, a képi és szöveges tartalmak együttes, meghökkentő, a megszokottól eltérő és kirívó formái növelik az olvasóközönséget.

A székelyföldi múzeumi gyakorlatokról három szerző tanulmányából kapunk képet. Horváth Alpár tanulmánya a múzeumok turisztikai látványosságként való értelmezésével foglalkozik. Egyrészt megállapítja, hogy Maros, Hargita és Kovászna megye turisztikai teljesítménye nem feltétlenül függ össze a székely imázs vonzerejével, másrészt rámutat arra, hogy a múzeumi entitások általában magyar nyelvi-kulturális irányultságukból adódóan bírnak székelyföldi jelleggel. A szerző a három megye látogatószámra és vendégéjszakák számára vonatkozó statisztikáiból és a terepbejárások tapasztalatai alapján von le következtetéseket, hangsúlyozva a múzeumok és a turisztikai piac szereplői közötti partnerségek kialakításának szükségességét.

Málnási Levente Csíki Székely Múzeum történetét és tevékenységeit, csíki örökségállomány tárgyaiból létrehozott kiállításait mutatja be. Mindemellett érzékeny arra az ideológiai kontextusra, amelyek meghatározták a kiállítási és állománygyarapítási koncepciót, illetve felvillantja azokat a vezetői és muzeológusi gyakorlatokat is, amelyek a meghatározott múltinterpretációk mellett egyéb szempontokat is igyekeztek érvényesíteni a különböző korszakokban.

Dimény Attila a kézdivásárhelyi múzeumszervezés 100 éves történetét, illetve az Incze László Céhtörténeti Múzeumnak a tárgyi és szellemi örökség megőrzésében játszott szerepét tárja fel. Az intézmény az élményszerű tárlatvezetések és a múzeumpedagógiai foglalkozások eredményeként fontos szerepet tölt be az oktatás és tudásmegosztás terén.

A szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum muzeológiai kihívásairól két tanulmányt közlünk. Nagyné Batári Zsuzsanna az elmúlt évtized kiállítási interpretációs gyakorlatait mutatja be. A tájegységben testet öltő kiállításokat értelmezve megállapítja, hogy az intézményben az építészeti múzeumból életmódmúzeummá válás folyamatában, reagálva a látogatói igényekre és napjaink múzeumokkal szemben megjelenő szakmai és társadalmi elvárásaira, változott a bemutatott témák köre és a bemutatás módja is. A 2022-ben nyitott Erdély épületegyüttes esetében teljessé vált ki az az innovatív szellemű, kreatív, komplex és gazdag kiállítási interpretáció, melynek eredményeként változatos kiállítási interpretációs eszközökkel kínál az intézmény tudásközvetítést a látogatók széles rétegének.

Szegedy-Kloska Tamás öt európai szabadtéri múzeum városi kiállítási egységeit, azok megvalósításának módszertanát és időbeni kereteit mutatja be, majd a Skanzen új Erdély tájegységének városi épületegyüttesét tárgyalja. Az új kiállítás a 20. századon átívelve mutatja be az erdélyi épített örökség, lakáskultúra és életmód átalakulását és a komplex bemutatás jegyében nemzetközi mintákat figyelembe véve és a tapasztalatokat beépítve erdélyi városi épületeket is felvonultat. Ugyanakkor a megvalósítás segíthet a 20. századi traumák, a politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális változások megértésében is.

A múzeumi gyűjtemények és kortárs szerepvállalás kérdéskörében szerveződik a tanulmánykötet utolsó tömbje. Bakos Áron és Wilhelm Gábor bevezetik a sötét örökség fogalmát, illetve reflektálnak eredetére, lehetséges értelmezéseire, meghatározó jegyeire és muzeológiai vonatkozásaira. Bemutatják, hogy a fogalomkör hogyan érintkezik és milyen értelemben különbözik el az örökség bevett fogalmától, majd kiemelik a sötét örökség néhány olyan általános vonását, amely összefűzheti a legkülönbözőbb eseteit. A szerzők két kiragadott példán szemléltetik, hogy a fogalom milyen szerepet tölthet be a néprajzi-antropológiai gyűjtemények tárgyi anyagának értelmezésében, kezelésében.

Lengyel Ágnes a Magyar Néprajzi Múzeum Palóc Múzeuma látványtárát mutatja be, ehhez a néprajzi profilú múzeum ökológiai szempontú megközelítését választja. A tanulmány a fenntarthatóság jellemzőit legrészletesebben a népviselet témakörében taglalja, de kitér a táplálkozás és kerámia, illetve az egyéb használati tárgyak típusaira is.

Limbacher Gábor a szécsényi múzeum példájával illusztrálja a kulturális örökséget és a ráépülő múzeumi szerepvállalást. Az ingatlan történeti műemlék, a benne helyet kapó intézmény múzeumi funkciót lát el, Nógrád megye régészeti és történeti emlékeit gyűjti és gondozza. A szerző felveti annak kérdését, hogy a kastélyban működő múzeum, a szakmai tevékenységek és az örökségesítés betöltheti-e ismét a térség vezető, központi funkciót.

Törő Balázs egy gyűjteményképzés folyamatát mutatja be. A dörgicsei romos présház közösségi összefogással történő feltárása során előkerülő leletanyag és a településen elvégzendő tárgygyűjtés egy leendő (helytörténeti) gyűjtemény alapját jelenti.

Paál Zsuzsánna a győri Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum cserépkályha gyűjteményét mutatja be, a gyűjteményfeltárást a muzeológiai gyakorlat oldaláról és a kályhás mesterséggel összefüggésben vizsgálja. A szerző a 2020-ban saját maga által elvégzett gyűjteményi felmérés részleteibe is beavat, majd az azon alapuló és ahhoz köthető tudományos kutatási javaslatát is kifejti.

Szakirodalom

Aronsson, Peter – Gradén, Lizette

2013 Introduction: Performing Nordic Heritage – Institutional Preservation and Popular Practices. In: Uők (eds.): *Performing Nordic Heritage. Everyday Practices and Institutional Culture*. Ashgate Publishing, Farnham–Burlington, 1–26.

Bendix, Regina F. – Eggert, Aditya – Peselmann, Arnika (eds.)

2012 *Heritage Regimes and the State*. (Göttingen Studies in Cultural Property, 6.) Universitätsverlag Göttingen, Göttingen.

Berényi Marianna

2022 Táguló múzeumi univerzum. Az ICOM 2022-ben elfogadott múzeumdefiníciója. *Tabula. A Néprajzi Múzeum online folyóirata*. 23 (1). DOI: 10.54742/tabula.2022.1.03

Csepeli György

2015 Az elidegenedés két síkja. *Korunk* 26. (9) 15–19.

Dawson, Bruce

2005 „Why are you Protecting this Crap?” *Perceptions of Value for an Invented Heritage – a Saskatchewan Perspective*. (Elérhetőség: <https://carleton.ca/canadianstudies/wp-content/uploads/Bruce-Dawson-final-paper-2005.pdf>; letöltés ideje: 2022. 10. 30.)

Ébli Gábor

2011 *Hogyan alapítsunk múzeumot? Tanulmányok a művészet nemzetközi intézményrendszeréről*. Vince Kiadó, Budapest.

2016 *Múzeumánia. Egy kulturális élménygyár európai modelljei*. L'Harmattan, Budapest.

Falser, Michael – Juneja, Monica

2013 ‘Archaeologizing’ Heritage and Transcultural Entanglements: an Introduction. In: Uők (eds.): *‘Archaeologizing’ Heritage? Transcultural Entanglements Between Local Social Practices and Global Virtual Realities*. Springer, Heidelberg–New York–Dordrecht–London, 1–18.

Falser, Michael – Juneja, Monica (eds.)

2013 *‘Archaeologizing’ Heritage? Transcultural Entanglements Between Local Social Practices and Global Virtual Realities*. Springer, Heidelberg–New York–Dordrecht–London.

Fejős Zoltán

2000 Múzeum, turizmus. A kulturális találkozás és reprezentáció rendszerei. In: Fejős Zoltán – Sziójártó Zsolt (szerk): *Turizmus és kommunikáció. Tanulmányok*. (Tabula könyvek 1.) Néprajzi Múzeum – PTE Kommunikáció Tanszék, Buzapest–Pécs, 236–252.

Frazon Zsófia

2003 Múzeumi reprezentáció, nyilvánosság és turizmus. In: Fejős Zoltán – Szijártó Zsolt (szerk.): *Helye(in)k, tárgya(in)k képe(in)k*. Néprajzi Múzeum, Budapest, 228–246

Gagy József

2008 *Örökség és közkapcsolatok (PR)*. Scientia Kiadó, Kolozsvár.

György Péter

2005 Minden archívum, minden örökség. *Iskolakultúra*. 15 (3) 4–15.

Hartog, François

2000 Örökség és történelem: az örökség ideje. *Regio* 11. (4) 3–25.

2006 *A történetiség rendjei. Prezentizmus és időtapasztalat*. (Atelier füzetek, 9) L'Harmattan – Atelier, Budapest.

Husz Mária

2006 A kulturális örökség társadalmi dimenziói. *Tudás menedzsment* VII. (2) 61–67.

Iacob, Mădălina

2020 *Muzeul nișă. Practici simbolice și contexte culturale*. (Colecția Academică 345, Seria Antropologie.) Institutul European, Iași.

Ioannides, Marinos – Quak, Ewald (eds.)

2014 *3D Research Challenges in Cultural Heritage. A Roadmap in Digital Heritage Preservation*. Springer-Verlag, Berlin–Heidelberg.

Keszeg Vilmos

2014 Tradition, patrimoine, société, mémoire. In: Uő (ed.): Vilmos (ed.): *À qui appartient la tradition? Actes du colloque À qui appartient la tradition? À quoi sert-elle? La tradition entre culture, utilisateur et entrepreneur. / The Act of the Symposium Who owns the tradition? What is its purpose? Tradition between culture, user and contractor*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Cluj-Napoca, 7–15.

2015 Nem írunk többet kézzel? Fordulóponthoz érkezett az írás története. (Kérdezett: Gál László). *Transindex*. (Elérhetőség: <http://eletmod.transindex.ro/?cikk=24904>; letöltés ideje: 2015. 01. 22.)

Kirshenblatt-Gimblett, Barbara

2004 Intangible Heritage as Metacultural Production. *Museum International* 56. (1–2) 52–65.

Kulcsár-Szabó Ernő

2000 Tolerancia vagy méltánylás. *Mérleg. Lapok és könyvek szemléje* 36. (3) 317–320.

Lowenthal, David

2004 Az örökség rendeltetése. In: Erdősi Péter – Sonkoly Gábor (szerk.): *A kulturális örökség*. L'Harmattan – Atelier, Budapest, 55–82.

Lyth, Peter

2006 *Selling History in an Age of Industrial Decline: Heritage Tourism in Robin Hood County*. XIV International Economic History Congress, Helsinki, 21st–25th August 2006. 1–17. (Elérhetőség: <http://www.helsinki.fi/iehc2006/papers2/lyth.pdf>; letöltés ideje: 2014. 01. 30.)

Mester Tibor

2014 Az archiválás újfajta lehetőségei. A közösségi archívumok szerepe a kultúra-kutatásban. In: Bódi Jenő – Maksa Gyula – Szijjártó Zsolt (szerk.): *A mindennapi élet mint téma és mint keret*. Gondolat Kiadó – PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Budapest–Pécs, 203–217.

Rowan, Yorke – Baram, Uzi (eds.)

2004 *Marketing Heritage. Archeology and the Consumption of Past*. Altamira Press, Walnut Creek–Lanham–New York–Toronto–Oxford.

Smith, Laurajane

2004 *Archaeological Theory and the Politics of Cultural Heritage*. Routledge, London–New York.

2006 *The Uses of Heritage*. Routledge, London–New York.

Smith, Laurajane – Akagawa, Natsuko (eds.)

2009 *Intangible Heritage*. Routledge, London–New York.

Sonkoly Gábor

2000 A kulturális örökség fogalmának értelmezési és alkalmazási szintjei. *Regio* 11. (4) 45–66.

2016 *Bolyhos tájaink. A kulturális örökség történeti értelmezései*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.

Tauschek, Markus

2011 Reflections on the Metacultural Nature of Intangible Cultural Heritage. *Journal of Ethnology and Folkloristics* 5. (2) 49–64.

Therond, Daniel – Trigona, Anna

2008 *Heritage and Beyond*. Council of Europe, Strasbourg.

Thompson Hajdik, Anna

2009 “You Really Ought to Give Iowa a Try:” Tourism, Community Identity, and the Impact of Popular Culture in Iowa. *The Online Journal of Rural Research and Policy* 4. (1) 1–20.

Tschofen, Bernard

2012 Heritage – Contemporary Uses of Culture Beyond the Everyday? Challenging Ethnography and Cultural Analysis. *Traditiones* 41. (2) 29–40.

Vajda András

2020 Museums and Online Spaces. The Society-Building Role of the Museums during the Pandemic. *Acta Universitatis Sapientiae. Communicatio* 7. 42–53.

2021 A múzeumok és online terek. A múzeum társadalomépítő szerepe a járvány idején. In: Bakk Miklós – Gagy József (szerk.): *Minden másképp...?* (Scientia Könyvek. Társadalomtudományok) Scientia Kiadó, Kolozsvár, 69–79.

Vasile, Alis

2022 *Muzeul – de la cabinet de curiozități, la instituționalizare. Evoluția reglementărilor legislative și administrative din domeniul muzeal.* Editura Pro Universitaria, București.

Williams, Raymond

2003 Kultúra. In: Wessely Anna (szerk.): *A kultúra szociológiája.* Osiris Kiadó – Láthatatlan Kollégium, Budapest, 28–32.

Univers–muzeu. Abordări

Patrimoniul, muzeul și comunicarea joacă toate un rol determinant în viața cotidiană a societăților contemporane – atât pe plan internațional cât și național, regional sau local –, de la crearea și transmiterea obiectelor și a semnificațiilor sociale și până la constituirea (producerea) identității, la producția de resurse economice și culturale, la constituirea experiențelor și la organizarea timpului liber, iar șirul acesta poate continua la infinit. Totodată – exact datorită diverselor roluri acordate acestora în procesul de constituire socială – prezintă un punct comun și prin faptul că toate trei sunt noțiuni maleabile, iar în ceea ce privește situațiile de utilizare și interpretare, localizarea a diverse nivele de analiză, apar la suprafață divergențe de interpretare și contradicții. Și chiar dacă toate cele trei noțiuni sunt destul de flexibile ca să le interpretăm în modalități diferite, la nivel internațional nu prea putem vorbi de o concepție unitară a patrimoniului sau a muzeului, nici măcar în perspectiva comunicării (în special cu referire la aspectele legate de patrimoniu și muzeu). Studiul dorește să atragă atenția asupra faptului că în timp ce muzeul cercetează și expune diferențele culturale, face acest lucru cu țelul de a înțelege mai bine cultura cealaltă, de a asigura interacțiunea cu aceasta, iar în final să se poată însuși în mod conștient valorile „celuilalt”. Muzeul trebuie să ne învețe și să ne transmită cultura acceptării și a echității.

Museum–Universe. Approaches

Patrimony, museum and communication all play a determining role in the everyday life of contemporary societies, on the international, national, regional or local level as well, starting with the creation and transmitting of social objects and meanings up to identity construction (production), economic and cultural resource production, experience production, leisure, and the list can go on forever. In the meantime – specifically because of their multiple level role in the process of society construction – these three have a common feature, which is they are all malleable notions, and regarding the different situations of application and interpretation, respectively the different levels of analysis, there can be divergent interpretations and even contradictions. And although all three notions are flexible enough to afford different interpretati-

ons, we cannot really talk about a consolidated approach on the international level regarding the concepts of patrimony and museum or the existence of communication (especially related to the fields of patrimony and museums). The present paper aims to draw attention to the fact that while the museum researches and exposes the difference of cultures, it does so in order to make us understand the other culture better, to assure a kind of interaction with it, and finally to make us consciously acquire the values of the “other”. So the museum has to educate and to transmit the culture of acceptance and equity.

A múzeum olyan tér-szerkezet, ahol társadalmi kommunikáció zajlik, ahol az interpretációk jönnek létre és jelentések termelődnek. A múzeum nemcsak helyet ad különböző okokból a használatból kihullott/kiragadott, és különböző kiállításokba áthelyezett tárgyakkal, hanem keretül szolgál a muzeológusi, illetve a kurátori munka számára, hanem meghatározza az itt zajló munka során létrejövő jelentéseket a létrehozó és a befogadó oldalán egyaránt. Falain belül a múlt iránti tisztelet és nosztalgia mellett az autentikus múlt maradványait még őrző jelen kultusza nyilvánul meg, a közösségek, miközben a múzeum falai között és a múzeumok révén megalkotják saját múltjukat, a maradványokban magukra ismernek.

A múzeumok ugyanakkor az örökség- és identitásképzés színterei, melyek sokrétű jelentések létrejöttének bonyolult tereiként/kontextusaiként működnek. A múzeum egyszerre hozza létre az autentikus és az egzotikus múltat, erősíti a közösségi tudatot és teszi láthatóvá a másikat, illetve azt a múltat, múltbéli állapotot, amit a múzeumot létrehozó és fenntartó közösség már meghaladott, azaz a másik, a múltbéli ént.

ISBN 978-606-9015-38-4

9 786069 015384